

Pleidooi voor een nieuwe, landelijke minor Opbouwwerk *die geschikt is voor aankomende en ervaren beroepskrachten, én voor zij-instromers*

Krachtproef en Sociaal Werk Nederland

Een opbeurende notitie over

- de hernieuwde belangstelling voor opbouwwerk
- de kracht van opbouwwerk
- de (specifieke) competenties en taken van de opbouwwerker
- de behoefte aan een minor opbouwwerk bij hogescholen
- een nieuwe verbinding tussen beroepspraktijk en opleidingen

Op welke vraag is een nieuwe minor opbouwwerk het antwoord?

Hoeveel kloven kan een klein, plat land eigenlijk herbergen? Verrassend veel. De Grand Canyon daaronder is natuurlijk de Kloof tussen Arm en Rijk, maar wat dacht u van de kloof tussen stad en platteland, tussen hoog- en laagopgeleiden, tussen de werkvloer en het management, tussen Gen Z en Babyboomers, tussen de F-side en de skyboxen? Nederland versplintert, zou je denken.

Ondertussen kampen overheden op alle niveaus met urgente maatschappelijke kwesties als de energietransitie, de woningnood, de betaalbaarheid van de zorg, vergrijzing en vereenzaming. Kwesties die vrijwel alle bevolkingslagen treffen, zij het niet in gelijke mate. Want tegelijkertijd zien steeds meer instanties (weer) in dat het uitmaakt waar je wieg heeft gestaan. Kinderen die opgroeien in de

Veenkoloniën hebben minder kans om hun talenten te ontplooien dan die in Amsterdam-Zuid.

Deze notitie is het werk van Krachtproef (netwerk van opbouwwerkers) en brancheorganisatie Sociaal Werk Nederland. En wordt ondersteund door de Actieagenda 'de Kracht van Samenlevingsopbouw' van de BPSW (Beroepsvereniging voor Professionals in Sociaal Werk), Movisie, Krachtproef en Sociaal Werk Nederland. Agendapunten van die Actieagenda zijn onder meer het toerusten van huidige en toekomstige sociaal werkers in die samenlevingsopbouw, het ontwikkelen van een visiedocument op samenlevingsopbouw, een inventarisatie van scholingsmogelijkheden en het opzetten van een nieuwe minor Opbouwwerk. Wat die minor betreft heeft Sociaal Werk Nederland - aansluitend bij het initiatief van Krachtproef - eind februari 2023 de opdracht gegeven voor een verkennend onderzoek: (hoe) kun je een nieuwe minor Opbouwwerk opzetten die helpt om te voorzien in de groeiende behoefte aan opbouwwerkers? Deze notitie beschrijft de opbrengst van dat onderzoek.

Bij die overheden groeit ook het besef dat de individualisering in Nederland te ver is doorgeschooten. Voeg daarbij dat jong en oud permanent worden aangespoord om "het beste uit jezelf" te halen en je hebt twee belangrijke katalysatoren voor stress, faalangst en afhaken. Terwijl voor duurzame oplossingen op de terreinen de inbreng van zoveel mogelijk burgers onmisbaar is.

De vraag is dus: hoe bereik je die burgers? Hoe slaag je erin al die kloven enigszins te overbruggen? En hoe slaag je erin om samen met hen te werken aan oplossingen waar iedereen wel bij vaart?

En dáár komt opbouwwerk in beeld. Na de bloeitijd eind vorige eeuw is die tak van het sociaal werk wat op de achtergrond geraakt bij beleidsmakers. Individuele aanpakken kregen voorrang boven collectieve. Populaire beleidsconcepten als

‘participatiesamenleving’, ‘eigen kracht’, ‘zelfregie’ en ‘zelforganisatie’ getuigen van die voorkeur. Maar met die concepten kom je er niet als je burgers wilt mobiliseren in hun buurt, wijk, of gemeente bij te dragen aan oplossingen om Nederland toekomstbestendig te maken. Opbouwwerkers daarentegen beschikken juist wél over de vaardigheden om uiteenlopende burgers en bevolkingsgroepen bij elkaar te brengen. En dat weten niet alleen wij van Opbouwwerk, maar ook steeds meer overheden en partijen in het sociaal domein komen tot die conclusie.

Al in 2021 stelde de VNG in De winst van het sociale domein aan het kabinet voor om slim te investeren in bestaanszekerheid, kansengelijkheid en gezondheid. In maart 2023 sloot het Planbureau voor de Leefomgeving hier op aan met het rapport Betrokken burgers – Onmisbaar voor een toekomstbestendige leefomgeving. Vervolgens pleitten Groninger bestuurders ervoor om samen met Groningers na te gaan wat zowel individueel als collectief nodig is voor de toekomst in de door aardbevingen geteisterde provincie. En de burgemeesters van vijftien grote gemeenten drongen aan op een structurele aanpak om mensen in kwetsbare wijken gelijke kansen te bieden.

Dus niets staat de gewenste revival van het opbouwwerk nog in de weg, zou je denken. Echter: waar haal je de daarvoor benodigde opbouwwerkers vandaan? Hun aantal is de afgelopen decennia fors geslonken, dus om aan de nieuwe vraag te kunnen voldoen zal eerst een nieuw lichting opbouwwerkers moeten worden klaargestoomd. Vraag twee is vervolgens waar al die opbouwwerkers kunnen worden opgeleid. Want omdat opbouwwerk minder in trek was bij overheden, verdween het ook uit het onderwijsaanbod van hogescholen.

Wat te doen? Wij denken dat een nieuwe minor Opbouwwerk uitkomst kan bieden. Een minor die aansluit bij de actuele ontwikkelingen in het sociaal domein, die zich baseert op de jongste (wetenschappelijke) kennis op dit vakgebied én die onderwijst in de vigerende aanpakken en methoden in de huidige opbouwwerkpraktijk. Om uit een zo groot mogelijke vijver te kunnen vissen moet die minor geschikt zijn voor aankomende en ervaren beroepskrachten, en bovendien voor zij-instromers. Daarover later meer.

Wat is het eigene van opbouwwerk?

Opbouwwerkers zijn sociaal werkers met als specialisme samenlevingsopbouw. Op basis van hun kennis ván en contacten ín lokale gemeenschappen werken ze aan de missie van het sociaal werk: bijdragen aan sociale rechtvaardigheid, het respecteren van mensenrechten, het vergroten van collectieve verantwoordelijkheid en omgaan met diversiteit. Net als de eerste opbouwwerkers die ruim een eeuw geleden de Stichting Opbouw Drenthe oprichtten, gaan de huidige opbouwwerkers uit van een positief mensbeeld: iedereen heeft de wereld iets te bieden. En net als hun voorgangers hameren ze op de noodzaak van democratie. Ze stimuleren mensen om hun stem te laten horen en zeggenschap te krijgen over hun directe leefomgeving én in breder verband. Ze zien hoe beleid doorwerkt in het dagelijks leven van mensen en gaan daarover met hen in gesprek. Dat doen ze op straat, in het buurthuis, op het schoolplein of in de weggeefwinkel. Waar nodig ondersteunen ze bewoners om zaken die hen dwars zitten aan te kaarten bij overheden, woningcorporaties, zorginstellingen of welke organisatie dan ook.

Daarbij hanteren ze uiteenlopende middelen en methodes, die één ding gemeen hebben: het leggen van verbindingen. Dan kan het allereerst gaan om *verbindingen tussen individuen*. Dat is met name nuttig in buurten waarin van oudsher veel wantrouwen is tussen bewoners onderling en mensen bovendien erg achterdochtig zijn tegenover vertegenwoordigers van instanties. Opbouwwerkers slagen er bijvoorbeeld regelmatig in om alsnog “achter de voordeur” te komen bij ook de hardnekkigste zorgmijders en hen stapje voor stapje weer deelgenoot te maken van de lokale samenleving.

Ten tweede kan het gaan om het versterken van de band tussen individuele burgers en lokale netwerken. Dat kunnen zowel informele netwerken zijn (clubjes, laagdrempelige activiteiten als een gezamenlijke wandeling) of formele (sportverenigingen, koren, buurthuizen, bedrijven). Die netwerken fungeren vaak als voedingsbodemp voor bewonersinitiatieven om buurten te verbeteren of gedeelde grieven aan te kaarten en om te zetten in een passende oplossing (extra verkeersdrempels, meer inspraak over de bestemming van een braakliggend veldje).

En dan brengt ons meteen bij de derde vorm van verbinden waarvoor opbouwwerkers zich inspannen: het koppelen van bestaande buurtnetwerken en bewonersinitiatieven aan de wereld van beleidsmakers en beslissers. Zeker in wijken waarin mensen de beleidstaal niet met de paplepel ingegoten hebben gekregen, is er een tolkende intermediair nodig die dat jargon wél beheerst; en die bijvoorbeeld ook heeft geleerd om de contactpersonen van diverse organisaties om de tafel te krijgen of hoe je een onderzoek kunt opzetten om uit te zoeken hoe ernstig een bepaalde situatie daadwerkelijk is, en hoe je die voortaan kunt voorkómen.

De specifieke competenties en kerntaken van opbouwwerkers

De specifieke competenties van opbouwwerkers zijn een aanvulling op de competenties waarover álle sociaal werkers beschikken. Die laatste staan beschreven in het beroepscompetentieprofiel voor de Sociaal Werker, dat is opgesteld in het kader van het programma Sociaal Werk Versterkt Sociale en in september 2021 is gepresenteerd. Sociale partners en de beroepsverenigingen BPSW en BVJong hebben dat profiel gelegitimeerd.

Generieke competenties sociaal werker

De generieke competenties in dat profiel die voor dít verhaal van belang zijn, gaan over de meerwaarde van sociaal werkers voor burgers en cliënten. Sociaal werkers kunnen:

- contact leggen en betekenisvolle relaties aangaan
- signaleren en agenderen van vragen en problemen
- mensen ondersteunen bij het voeren van eigen regie
- mensen met elkaar verbinden
- stimuleren tot actief burgerschap

Specifieke competenties opbouwwerker

Dan de specifieke competenties voor de opbouwwerker. In 2010 is er al een door de sociale partners gelegitimeerd competentieprofiel van de opbouwwerker geschreven en verduidelijkt op beroepsniveau. Dat profiel noemt de volgende competenties van de opbouwwerker:

- kan vraagstukken vanuit een brede sociale invalshoek analyseren
- heeft het vermogen behoeften zichtbaar en collectief te maken
- weet burgers te inspireren om hun eigen situatie ter hand te nemen
- weet burgers te stimuleren tot actief burgerschap
- is in staat het zelforganiserend vermogen van burgers te versterken
- kan tegenstellingen overbruggen
- is in staat partijen strategisch te verbinden
- beschikt over onderhandelings- en adviesvaardigheden
- weet de invloed van burgers op dienstverlening te versterken
- is in staat het professionele netwerk te versterken
- is creatief in het opzetten van activiteiten, programma's en voorzieningen met belanghebbenden en partners
- kan innovaties tot stand brengen

Verder zijn in dit competentieprofiel de taken en de professionele spanningsvelden beschreven, inclusief de hiervoor benodigde competenties. De taken zijn onderverdeeld in bewonersgerichte taken, organisatorische taken en professiegebonden taken.

Bewonersgerichte taken:

- present zijn en contacten leggen in het werkgebied
- analyseren met betrokkenen (vraag-, gebieds-, krachtenveld- en beleidsanalyse)
- signaleren en agenderen (zoals onderzoek doen en instellingen en overheidsinstanties benaderen)
- ontwerpen met betrokkenen (zoals opstellen van een plan van aanpak met bewoners)
- faciliteren en ondersteunen van initiatieven
- activeren en mobiliseren
- netwerken ontwikkelen en regisseren
- processen en voortgang bewaken

Organisatorische taken:

- bijdragen aan de organisatie
- bijdragen aan beleidsontwikkeling

Bij de *professiegebonden* taken gaat het om het ontwikkelen van de eigen (vakspecifieke) competenties. In het werk is het van belang dat gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheden die zich aandienen. De keuzes die hierbij worden gemaakt bepalen in grote mate het succes van de opbouwwerker. Deze zijn in dit profiel beschreven onder de volgende professionele spanningsvelden:

- schakelen tussen verschillende partijen
- werken in een diverse samenleving
- duurzame ondersteuning versus kortlopende projecten
- professionele belangentegenstellingen
- afstand versus betrokkenheid
- interveniëren of overlaten
- werken op de juiste schaal (micro-, meso-, of macroniveau)
- verschillende rollen hanteren

Wat opbouwwerkers nu en straks óók moeten kunnen

In grote lijnen is bovenstaand profiel uit 2010 nog steeds bruikbaar en relevant. Anno 2023 wordt opbouwwerk echter ook nadrukkelijk gekoppeld aan begrippen zoals sociale basis, sociale kwaliteit en sociaal functioneren. Ook andersoortige actuele ontwikkelingen zijn van groot belang voor eigentijds opbouwwerk en dus voor de competenties van opbouwwerkers: maatschappelijke, vakinhoudelijke en technologische.

Maatschappelijke ontwikkelingen

De verbetering van de woon- en leefsituatie van bewoners kan alleen gezamenlijk worden aangepakt door die bewoners zélf, de gemeente en maatschappelijke organisaties. Opbouwwerk kan een cruciale rol spelen bij het organiseren van de bewoners. Belangrijke thema's hierbij zijn onder meer:

- verduurzaming, energie- en klimaattransitie
- gezonde, vitale leefomgeving en vermaatschappelijking van zorg
- leefbaarheid- en veiligheid
- ontmoeting (bijvoorbeeld in het kader van de aanpak "Een tegen eenzaamheid")
- participatie, inclusiviteit en versterking van de democratie
- gelijke kansen en bestaanszekerheid (achterstanden verkleinen)
- scholing en werkgelegenheid (waaronder buurtconomie)

De intermediaire rol tussen beleid en de dagelijkse praktijk in wijken en buurten vraagt van de opbouwwerker om specifieke kennis en vaardigheden.

Vakinhoudelijke ontwikkelingen

Zowel in het gelegitimeerde profiel voor de sociaal werker uit 2018 als in het specifieke profiel voor de opbouwwerker uit 2010 is de benodigde kennis alleen impliciet opgenomen in de beschreven competenties. Maar niet expliciet benoemd. Ook zijn nieuwe benaderingen hierin nog niet meegenomen, zoals de ABCD-benadering die tegenwoordig in het opbouwwerk volop in de belangstelling staat.

ABCD staat voor Asset-Based Community Development: een wijkaanpak die ook geschikt is voor sociaaleconomisch zwakkere wijken. Er wordt van binnenuit gewerkt aan een in economisch, cultureel en sociaal opzicht leefbare buurt. De benadering brengt sociale relaties tot stand en mobiliseert de capaciteiten van bewoners, organisaties en instellingen binnen de lokale gemeenschap.

Bij de ontwikkeling van de sociale wijkteams ligt de focus voor een belangrijk deel op de individuele vraag. De betrokkenheid van opbouwwerk hierbij is van belang voor het leggen en versterken van de in- en externe betrekkingen ("bonding en bridging"). Hierbij is het ook van belang dat je elkaar kritisch kunt bevragen om de samenwerking vooruit te helpen.

Technologische ontwikkelingen

Tot slot spelen ook technologische ontwikkelingen een belangrijke rol bij de beroepsuitoefening. Neem de opkomst van de sociale media: soms een kans (een extra contactmogelijkheid) en soms een bedreiging (naming en shaming) voor gemeenschapsvorming. Ook daar moet een opbouwwerker mee om kunnen gaan. Knelpunt: de opleidingsbehoefte groeit veel harder dan het huidige opleidingsaanbod

Volgens [AZW-info](#) wordt verwacht dat bij ongewijzigd beleid het personeelstekort in het sociaal werk oploopt van 600 professionals in 2022 naar 5.600 in 2032. Uit een recente peiling van Sociaal Werk Werkt blijkt dat het in meer dan 10% van het totaal aantal vacatures gaat om opbouwwerk. Gezien de toenemende vraag naar sociaal werkers én de groeiende belangstelling voor samenlevingsopbouw kun je verwachten dat de tekorten aan juist opbouwwerkers nog pregnanter zullen worden.

Verscheidende werkgevers in het sociaal werk herkennen desgevraagd de geringe aandacht voor opbouwwerk binnen de opleiding voor sociaal werk. En dus halen ze kandidaten voor deze functie binnen via andere opleidingen en andere branches, die ze vervolgens intern scholen met een basispakket (met onder meer de ABCD-methodiek). Ook binnen zorginstellingen en gemeenten werken trouwens opbouwwerkers, soms als zzp'er. Jan Willem Duyvendak sprak bij zijn oratie als bijzonder hoogleraar Wetenschappelijke Grondslagen van Opbouwwerk al over "de wonderbaarlijke vermenigvuldiging van opbouwwerk".

We kunnen ervan uitgaan dat het aantal professionals met een opbouwwerkfunctie de komende jaren ten minste moet worden verdubbeld. Ergo: er moeten meer dan 1.000 personen worden opgeleid om dit werk goed te kunnen doen. Het gaat hierbij zowel om professionals die doorleren als zij-instromers en studenten aan het hbo-Sociaal Werk. Dat is nog steeds onvoldoende om in alle gemeenten voldoende goed opgeleide opbouwwerkers aan het werk te zetten. Of en wanneer dat kan worden gerealiseerd is onder meer afhankelijk van de financiering die hiervoor uit verschillende bronnen wordt vrijgemaakt, van voldoende passende opleidingen voor aankomende opbouwwerkers en van voldoende belangstellenden voor die functie.

Het huidige onderwijsaanbod nader bekeken

Volgende vraag: hoe staat het met het huidige opleidingsaanbod voor opbouwwerk? Voor de niveaus C en D in het in 2010 gelegitimeerde beroepsprofiel van de opbouwwerker zijn volgens de beschrijving hbo-opgeleide beroepskrachten vereist. Vergelijken met het C-niveau zijn voor het functioneren op niveau D enkele aanvullende competenties nodig.

In het profiel voor sociaal werk uit 2018 zijn de voor samenlevingsopbouw relevante competenties minder ver uitgewerkt. Ze gelden ook voor het mbo-niveau.

Let wel: al die competentieprofielen houden nog geen rekening met wat er in de nabije toekomst allemaal op opbouwwerkers afkomt. Denk aan de transities op het terrein van klimaat, energie, woningbouw en gezondheid die de komende jaren in heel Nederland op lokaal niveau hun beslag moeten krijgen. Ook dat zal bij de formulering van leerresultaten voor de nieuwe minor moeten worden betrokken.

Op basis van het landelijk opleidingsdocument Sociaal Werk (2017) kunnen studenten bij de huidige hbo-bachelor sociaal werk kiezen uit drie profielen:

- zorg
- jeugd
- welzijn en samenleving

Deze indeling sluit in grote lijnen aan bij de doelgroepen van respectievelijk de Wet langdurende zorg (Wlz), de Jeugdwet en de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo).

Voor iemand met belangstelling voor opbouwwerk is momenteel "welzijn en samenleving" het aangewezen profiel. Daarin zijn namelijk de vroegere opleidingen Maatschappelijk Werk en

Dienstverlening en Culturele en Maatschappelijke Vorming geïntegreerd, en binnen die laatste opleiding was samenlevingsopbouw een van de vier werkvelden¹.

In het profiel welzijn en samenleving als geheel ligt de focus echter vooral op het sociale wijkteam binnen de Wmo. En binnen sociale wijkteams gaat het doorgaans veel meer over individuele vragen van burgers met ondersteuningsbehoeften dan over de vraag naar collectieve ondersteuning. Wel biedt de hbo-bachelor welzijn en samenleving in de minor de mogelijkheid voor verdieping richting opbouwwerk. Een minor komt overeen met 60 EC, ofwel een half jaar binnen een vierjarige bacheloropleiding.

Een voorbeeld van zo'n minor is de minor Community Development van de Fontys Hogeschool. Belangrijke leerdoelen zijn het kunnen analyseren van een maatschappelijk vraagstuk, ontwikkelen van een interventie en creëren van draagvlak onder bewoners. Wat betreft theorie en methoden ligt het accent op "presentie", "design thinking", "ABCD-benadering" en "outreaching werken". Deze minor is primair ontwikkeld voor hbo-studenten en (nog) niet gericht op volwassen beroepskrachten in opleiding.

Een voorbeeld op masterniveau is de master "Community Building" van de Hogeschool Utrecht. Deze richt zich op het vernieuwen van de sociale basisinfrastructuur, het werken aan inclusieve gemeenschappen en duurzame ontwikkeling van het publieke domein. Integraal gebiedsgericht werken en professionalisering van community development zijn belangrijke leerdoelen. Deze master kan zowel in voltijd als in deeltijd worden gevolgd, en staat ook open voor beroepskrachten in opleiding.

Het niveau van de minor "Community Development" binnen hbo-sociaal werk (NLQF 6) is globaal vergelijkbaar met niveau C van het beroepscompetentieprofiel. Het niveau van de master "Community Building" (NLQF 7) is globaal vergelijkbaar met niveau D. Echter: deze opleidingen leiden op tot het niveau van een beginnend beroepsbeoefenaar en de beroepscompetentieprofielen op niveau C en D zijn geschreven op het niveau van een vakvolwassen beroepsbeoefenaar.

Sinds enige tijd bestaat er ook een korte hbo-variant Participatie en Buurtontwikkeling, op Associate degree-niveau (NLQF 5). Die wordt aangeboden door Hanzehogeschool en NHL Stenden. Deze opleiding heeft vier modules: "scharrelen in de buurt", "iedereen doet mee", "samenwerken in de buurt" en "bouwen aan netwerken".

Toen het beroepscompetentieprofiel werd vastgesteld bestond er nog geen Associate degree-opleiding voor opbouwwerk. Om het niveau van deze hbo-variant te kunnen vergelijken met dat van een bestaand beroep is nader onderzoek nodig.

Ook het mbo kent een kwalificatie voor Sociaal Werk (NLQF4). De bijbehorende opleiding heeft diverse keuzedelen, waaronder een keuzedeel Wijkgericht Werken. Net als bij het profiel welzijn en samenleving in de hbo-bachelor ligt in dit keuzedeel echter een belangrijke focus op het sociale wijkteam in de Wmo.

¹ De andere drie werkterreinen van CMV waren: ontmoeting en recreatie, kunst en cultuur, en educatie en burgerschapsvorming

Daarnaast zijn er kortere trainingen, bijvoorbeeld voor beroepskrachten die nog weinig ervaring hebben in het buurt- en wijkgericht werken. Voor beroepskrachten die al langer als opbouwwerker aan de slag zijn, bestaan er ook trainingen die focussen op kennisdeling en -ontwikkeling. Daarnaast verzorgen sommige sociaalwerkorganisaties in company-trainingen, bijvoorbeeld over de ABCD-benadering.

Navraag leert echter dat het aantal (aankomende) beroepskrachten in opleiding beperkt is en slechts in een fractie van de verwachte behoefte kan voorzien. Toen eind 2022 het plan voor een nieuwe minor opbouwwerk werd gepresenteerd in het landelijk opleidingsoverleg Social Work van Hogescholen bleek dan ook dat de hogescholen inderdaad behoefte hebben aan zo'n minor. Verschillende opleidingen gaven dan ook aan er belangstelling voor te hebben: Hogeschool van Amsterdam, Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN), Christelijke Hogeschool Ede (CHE), Eindhoven (Fontys), Leeuwarden (NHL-Stenden) en Zwolle (Viaa, Windesheim).

Gezocht: nauwere verbinding van onderwijs en de beroepspraktijk

De nieuwe minor Opbouwwerk kan bovendien inspelen op nog een andere vraag vanuit de hogescholen in het kader van Leven Lang Ontwikkelen: versterk de verbinding tussen werken en leren. Dat advies stond ook in *Sociaal in beweging*: het verkenningsrapport van de Vereniging Hogescholen over de toekomst van de hogere sociale studies (september 2022). Dat vraagt dus eens te meer om goede samenwerking van de hogescholen met brancheorganisaties en beroepsverenigingen.

Hierbij gaat het om te beginnen om het flexibiliseren van het onderwijs voor werkenden, zodat het beter aansluit bij de kennis en kunde waarover betrokkenen reeds beschikken en de behoefte om de opleiding naast hun werk in eigen tempo te kunnen volgen. Dit onder meer door hun werkervaring en (non-)formeel onderwijs te valideren met behulp van leerresultaten en deelcertificaten (micro-credentials).

Daarnaast is het belangrijk om de opleidingskolom horizontaal én verticaal verder uit te bouwen, onder meer door de samenwerking van de hogescholen met het werkveld, het mbo en de universiteiten te versterken.

Een met succes in het werkveld in Zorg & Welzijn beproefde methode hiervoor is de ontwikkeling van leereenheden die leerwegaafhankelijk kunnen worden getoetst. Hierbij wordt eerst gekeken voor welke specifieke (kern)taken en werkprocessen de beroepskrachten in de praktijk moeten worden toegerust. In aanvulling op het beroepscompetentieprofiel voor de Sociaal Werker uit 2018 kan hiervoor het in 2010 door sociale partners gelegitimeerd competentieprofiel voor de opbouwwerker als bron worden gebruikt. Dit profiel is uitgebreider en bovendien zijn hierin ook de taken en werkprocessen beschreven die voor het ontwikkelen van leereenheden kunnen worden gebruikt. Wel zal in de praktijk nagegaan moeten worden op welke punten dit profiel moet worden geactualiseerd, aangevuld en bijgesteld.

Door de al beschreven en nog te formuleren competenties te vertalen naar leerresultaten die leerwegaafhankelijk kunnen worden getoetst, kun je zowel passende leereenheden ontwerpen als op persoonsniveau nagaan welke competenties iemand al heeft en dus niet meer hoeft aan te leren.

De leereenheden kunnen volgens het NLQF ingeschaald worden op de van toepassing zijnde beroeps- en opleidingsniveaus. Hierbij kan ook de benodigde kennis worden beschreven. Dat kan in principe voor de hele leerlijn, maar het lijkt raadzaam om te beginnen met een minor op bachelorniveau. Zo'n minor voegt immers iets toe aan het huidige opleidingsaanbod voor volwassenen die opbouwwerker willen worden. Bovendien valt een minor relatief snel te ontwikkelen. Als die er eenmaal is, biedt dat hbo'ers meer kans om door te groeien naar een opbouwwerkfunctie op dit niveau.

Welke leerresultaten op bachelorniveau (NLQF 6) kunnen worden gedefinieerd, moet de praktijk uitwijzen. Dit geldt ook voor de vraag hoe deze leereenheden toegankelijk kunnen worden gemaakt voor zowel volwassen beroepskrachten en zij-instromers, als jongere studenten in de dagopleiding. Voor de reguliere bacheloropleiding geldt in principe dat alleen de gehele opleiding opleidt tot het niveau van een beginnend beroepsbeoefenaar. Wel is al positieve ervaring opgedaan met de inschaling van afzonderlijke leereenheden in NLQF voor andere beroepen en functies. Daar kun je dus op voortbouwen.

Bij de uitwerking van het plan voor de nieuwe minor is belangrijk dat er voldoende aandacht is voor de begeleiding in de praktijk. In tijden van krapte kan dit een knelpunt zijn. Mogelijk kan hierbij ook een beroep worden gedaan op gepensioneerde opbouwwerkers. Een goed voorbeeld hiervan is de toepassing van het zogenoemde Master-Rookie-model, dat onder meer met succes is toegepast door Versa-Welzijn.

Daarnaast kan verbinding worden gezocht met de kennis- en onderzoeksagenda Sociaal Werk. Deze agenda is tot stand gekomen met steun van het Ministerie van VWS en in overleg met vertegenwoordigers van het werkveld, professionals in het sociaal werk, onderzoekers en stakeholders (waaronder het beroepsonderwijs). De vier pijlers onder deze agenda zijn: sociale samenhang, bevorderen van inclusie, versterken van het gewone leven (waaronder netwerkontwikkeling) en (het door laten klinken van) de stem van de burger. De collectieve kant van het sociaal werk neemt hierbij een belangrijke plaats in. En laat dat nou net de grote kracht zijn van opbouwwerk...

Van projectplan naar pilots

Om de nieuwe leereenheden straks op hun bruikbaarheid te kunnen beoordelen én ze te vervolmaken moeten ze in pilots worden uitgetoetst. Voor landelijke validatie zijn in de eerste pilotfase drie à vijf pilots nodig. Een eerste korte peiling in het werkveld leverde al een aantal belangstellenden op:

- ContourdeTwern Alphen en Chaam, Baarle-Nassau, Berkel-Enschot, Udenhout, Boxtel, Dongen, Dordrecht, Gilze en Rijen, Goirle, Riel, Heusden, Hilvarenbeek, Krimpen aan den IJssel, Loon op Zand, Oisterwijk, Tilburg en Waalwijk

- Dock	Amsterdam, Haarlem, Rotterdam, Schiedam, Utrecht en Zaanstad
- Farent	's-Hertogenbosch, Meierij en Midden-Brabant
- Lentl	Oss, Helmond, Neder-Betuwe, Roermond, Nijmegen en Uden
- Perspectief Zutphen	breidt opbouwwerk uit en wil sociaal werkers hiervoor scholing aanbieden
- Tintengroep	Drenthe, Flevoland, Friesland, Groningen en Overijssel
- Travers Welzijn	Zwolle
- Versa Welzijn	Gooi en Vechtstreek, Eemnes en Weesp
- Wel.kom	Roermond, Maasgouw
- Welzijn Rivierstroom	Buren, Neder-Betuwe en Rhenen
- WijZijn Traverse Groep	Bergen op Zoom, Halderberge, Roosendaal, Rucphen, Steenbergen, Woensdrecht en Tholen

Voorafgaand aan de pilots werken we het plan verder uit en vragen we subsidie aan. Hierover hebben we contact met VWS. Het Ministerie van VWS heeft eerder vergelijkbare maar omvangrijkere *projecten onderwijs op maat* gefinancierd voor de gehandicaptenzorg en verpleeghuizen, verzorgingshuizen en thuiszorg.

Hoe verder?

We willen de nieuwe minor Opbouwwerk in het schooljaar 2025-2026 van start laten gaan. Om dat te bereiken hebben we een gefaseerde aanpak opgesteld:

A. *Initiatieffase – najaar 2023*

- Inrichten projectorganisatie en begeleidingsstructuur met betrokken werkveldpartijen
- Gesprekken met potentiële sociaalwerkorganisaties over hun opleidingsbehoefte en mogelijkheden: voor welke rollen en taken binnen het opbouwwerk wil men (aankomende) beroepskrachten beter toerusten? Welke ondersteuning is hierbij nodig?
- Gesprekken met hogescholen over de wijze waarop zij deze opleidingsvraag kunnen vervullen en hoe dit kan bijdragen aan een landelijk opleidingsaanbod dat mede door het werkveld is gevalideerd en gelegitimeerd.

Vaststellen van drie tot vijf regionale pilots.

Resultaat: ingerichte projectstructuur, duidelijkheid in welke drie tot vijf regio's pilots kunnen starten en hoe de pilots participeren in de projectorganisatie. Afspraken over de bijdrage van de betrokken landelijke en regionale actoren aan de communicatie over het project.

B. Ontwerpfase – voorjaar 2024

Op basis van de geïnventariseerde opbouwwerkcompetenties en een nadere analyse van verschillen en overeenkomsten in taken en rollen waarvoor medewerkers binnen en tussen de verschillende pilots moeten worden toegerust, wordt nagegaan welke aanvullende competenties op bachelorniveau gewenst zijn. Het gaat hierbij zowel om aanvullende competenties ten opzichte van het Beroepscompetentieprofiel voor de Sociaal Werker als om opbouwwerkcompetenties die de betrokken kandidaten nog moeten verwerven. Deze worden vertaald naar concept-leereenheden met leerresultaten. Hiervoor wordt externe onderwijskundige expertise ingeschakeld voor validatie. Op basis van deze opleidingsvraag worden gesprekken gevoerd met opleidingsaanbieders.

Resultaat: afspraken met aanbieders over het opleidingsprogramma en over hoe de leereenheden op school en in de praktijk worden getest.

C. Testfase – eerste helft schooljaar 2024-2025

Door beroepskrachten met behulp van de concept-leereenheden op te leiden worden deze leereenheden in de beroepspraktijk getoetst. Hierbij wordt tevens nagegaan hoe de Leerwegaafhankelijke toetsing van de verworven en te verwerven competenties op NLQF-niveau 6 plaats kan vinden.

Resultaat: een concept-standaard voor competenties op het gebied van samenlevingsopbouw op NLQF-niveau 6.

D. Realisatiefase – voorjaar 2025 Op basis van de resultaten van de testfase worden de leereenheden bijgesteld en nader uitgewerkt. Hierbij wordt ook gekeken hoe deze optimaal kunnen worden ingepast binnen de afzonderlijke leer- en loopbaanpaden van sociaal werkers, zij-instromers en studenten. Tevens wordt nagegaan wat gewenst is om die inpassing te verbeteren; dat wordt meegenomen in de samenwerkingsafspraken met hogescholen.

Resultaat: gevalideerde standaard die voorgelegd kan worden aan landelijke partijen ter legitimering. Voorstel om tot een landelijk dekkend opleidingsaanbod te komen om in de behoefte te voorzien.

E. Implementatiefase – vanaf schooljaar 2025-2026

Om in het najaar van 2025 met de opleiding te kunnen starten houden we in de eerste helft van 2025 een campagne op om studenten te werven. Samen met de betreffende hogescholen ontwikkelen we een manier om kennis te delen over hoe de nieuwe opleiding werkt. Daarnaast zetten we gedurende de hele looptijd van het project een financieringsregeling in voor de opleiding van 1.000 opbouwwerkers (onder meer via RegioPlus-regelingen). Tot slot realiseren we een monitor die de “witte vlekken” in beeld brengt, zodat we steeds weten wat er nog nodig is voor een landelijk dekkend opleidingsaanbod voor opbouwwerkers.

Resultaat: een campagne om studenten te werven, kennisdeling over de effectiviteit van de nieuwe opleiding, een plan van aanpak voor de financieringsregeling voor het opleiden van 1.000 opbouwwerkers, een “witte-vlekken-monitor” en een plan van aanpak voor een landelijk dekkend opleidingsaanbod.

Tot Slot

Ten minste 1.000 nieuwe opbouwwerkers. Het is een must, maar beslist geen sinecure. Hoe dan ook zijn we ervan overtuigd dat een nieuwe landelijke minor Opbouwwerk onze missie een flinke boost kan geven, die bovendien tegemoet komt aan de hernieuwde belangstelling voor dit vak. We hopen dan ook van harte dat overheden en onze partners in het sociaal domein dit plan zullen omarmen en ondersteunen. De tijd lijkt rijp, het momentum is er. Zegt het voort!

Contactpersoon:

Hans Timmerman, projectleider

e-mail: hans.timmerman@opbouwontwikkelen.nl

telefoon: 06-13205854

Bijlage

Belangrijke bronnen

Inbreng vanuit het werkveld

- Anita Keita, directeur-bestuurder, Versa Welzijn Hilversum
- Annie van den Heuvel, manager, Farent 's-Hertogenbosch
- Bernard Kloostera, adviseur collectieve dienstverlening, Tinten Training & Advies
- Edwin Luttik, senior beleidsmedewerker, Sociaal Werk Nederland
- Hanspaul Maarseveen, opbouwwerk Rijnstad
- Houriya Harrabe, opbouwwerker, Versa Welzijn
- Jan-Willem Bekhuis, opbouwwerker, Travers Welzijn Zwolle
- Jordy Jennen, opbouwwerker, Wel.Kom Roermond
- Jeanet de Jong, Beroepsvereniging Professionals Sociaal Werk (BPSW)
- Joop Hofman, opbouwwerker, Rode Wouw BV
- Lisette Kleppe, manager, ContourdeTwern
- Marien van Schijndel, opbouwwerker, Kwartier Zorg en Welzijn Groningen
- Marlou Logtens-Versteegen, sociaal werker–opbouwwerker, Farent 's-Hertogenbosch
- Michiel Wise, manager innovatie, Lentl
- Nena Hageman, opleidingsadviseur, Wij Groningen
- Odette Nuijten, opleidingsadviseur, WijZijn Traverse Groep, Bergen op Zoom
- Paul Vlaar, adviseur opbouwwerk en energietransitie, Arnhem
- Pim Rolsma, ContourdeTwern, Tilburg

Literatuur en andere documenten

- ABCD: Naar Veerkrachtige Gemeenschappen, LSA-Bewoners, 2022
- Associate Degree Participatie en Buurtontwikkeling, opleidingsaanbod Hanzehogeschool en NHL Stenden
- Austerlitz doet het zelf, hoe een dorp zijn zorg regelde, Jan Sniijders en Wim Oerlemans, 2023
- Beroepscompetentieprofiel voor de sociaal werker, welzijn en maatschappelijke dienstverlening, BPSW, BVJong, CNV Zorg & Welzijn, FNV Zorg & Welzijn, Sociaal Werk Nederland, versie 1.0 februari 2018
- Beroepsprofiel van de Sociaal Werker, BPSW, juli 2022
- Betrokken burgers – Onmisbaar voor een toekomstbestendige leefomgeving, Planbureau voor de Leefomgeving, 21 maart 2023.
- Brief van minister Conny Helder aan Tweede Kamer “Nieuwe arbeidsmarktprognose zorg en welzijn”, 22 maart 2023
- BuurtSaam werkplaats, werken aan een gezond leefomgeving in de sociale buurt, Platform 31, 9 maart 2023
- Buurtwijs, Platform voor Buurtwontwikkeling, website voor kennisdeling
- Canon Beroepsverenigingen Sociaal Werk, Vereniging canon Sociaal werk – BPSW, Utrecht, 24 november 2022
- Canon Samenlevingsopbouw, Vereniging Canon Sociaal werk, november 2021
- Competentieprofiel Opbouwwerker, Movisie, november 2010
- De Kennis en Onderzoeksagenda Sociaal Werk, Movisie, december 2020
- De terugkeer van de samenlevingsopbouw, achtergronden, praktijkervaringen en toekomstagenda, Movisie, juli 2021
- Discovering community power: A Guide to mobilizing local asset and your organisation capacity, Asset-Based Community Development Institute, 2005
- Doorbraak voor volwassenen die verder willen in de gehandicaptenzorg, met behulp van een samenhangend stelsel voor opleiden op maat, CAOP, 2019

Het geheim van Sociaal Werk, Tintengroep Podcast en boek, juni 2022
Kabinetsvisie burgerbetrokkenheid bij de energietransitie, brief aan Tweede Kamer, 17 mei 2023
Kennen is het niet, maar we komen elkaar hier wel tegen. Publieke familiariteit in superdiverse wijken, kennisplatform inclusief samenleven, maart 2023
Kennis- en onderzoeksagenda Sociaal Werk, Movisie, december 2020
Keys tot the community, A multiple casestudy into professional legitimation in community development practice, Doctoraal Dissertation Utrecht University, 2016
Landelijk opleidingsdocument Sociaal Werk, Vereniging Hogescholen, februari 2017
Manifest voor een succesvolle wijkaanpak, LSA Bewoners, 17 mei 2022
Master Community Building, aanbod Hogeschool Utrecht.
Meer van waarde, Kwaliteitsimpuls en ontwikkelrichting voor het hoger sociaal-agogisch onderwijs, Vereniging Hogescholen, april 2014
Methodebeschrijving ABCD, Databank Effectieve Sociale Interventies, Movisie, maart 2010
Minor Community Development, aanbod Fontys Hogeschool
Onderzoek kenmerken gezonde stad, RIVM, november 2016
Opbouwwerk als actor in samenlevingsopbouw, visiedocument landelijke actieagenda samenlevingsopbouw 2023
Peiling vacatures, Sociaal Werk werkt, februari 2023
Perspectief bieden, bouwstenen voor gebiedsgerichte aanpak van leefbaarheid en veiligheid, Verwey-Jonker, mei 2022
Propositie De winst van het sociale domein, Vereniging Nederlandse Gemeenten, april 2021
Samenlevingsopbouw onder druk, continuïteit vraagt om rebellie. Artikel Neeltje Spit in Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken, 2023
Slagkracht in de wijk, praktijkboek voor meerjarige gebiedsgerichte aanpak van kwetsbare wijken. Deel 1 Wijkwijzer, Platform voor leefbare en veilige wijken, september 2022
Sociaal domein op koers? Verwachtingen van vijf jaar decentraal beleid, SCP, november 2020
Sociaal in beweging, verkenningrapport hogere sociale studies, Vereniging Hogescholen, september 2022
Sociaal werker, kwalificatiedossier mbo, geldig vanaf 1 augustus 2020
Verklaring van volksvertegenwoordigers en bestuurders van Groninger gemeenten, de provincie en de waterschappen, bijeen op 8 maart 2023
Verduurzamen vanuit een sociaal veranderkundig perspectief, verslag van het symposium van de kring andragologie UvA, 28 november 2019
Visienotitie 'laten we het eens over samenlevingsopbouw hebben', ontwikkeld vanuit Actieagenda 'de Kracht van Samenlevingsopbouw', Jeroen Gradener (Hogeschool Amsterdam), Joop Hofman (Krachtproef), Jaap Ikink (NHL Stenden Hogeschool) en Jeanet de Jong (BPSW), oktober 2023
Werken in de wijk, verbredend keuzedeel mbo, geldig vanaf 1 maart 2016

Eerste contacten opleidingsveld

Alinda Lunshof, regisseur Leven Lang Ontwikkelen Windesheim
Collin den Braber, lector Avans Hogeschool
Jaap Ikink, NHL-Stenden
Jeroen Gradener, lector Community Development, Hogeschool van Amsterdam
Mariël van Pelt, hoofddocent master Sociaal Werk, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Melanie de Kater, opleider/trainer/adviseur sociaal domein, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
Mike de Kreek, Hogeschool van Amsterdam
Neeltje Spit, Fontys Hogeschool Sociale Studies